

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ БАНКРУТСТВА ТА САНАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ

С.В. Каламбет, Л.М. Твардовська, О.І. Почечун

Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені
академіка В. Лазаряна, вул. Лазаряна, 2, Дніпропетровськ, 49010

fbdiit@yandex.ru

Анотація: Актуальність даної теми обумовлена необхідністю виявити методи та засоби попередження кризи на підприємстві, встановити, яку роль у санації та банкрутстві підприємства відіграє держава та чи було б вигідно ліквідувати всі потенційно збанкрутілі підприємства, а вилучені кошти перерозподілити на користь ефективних виробництв і чи сприяло би це оздоровленню ринку.

Ключові слова: санація, банкрутство, мирова угода, ліквідація, реструктуризація, арбітражний керуючий, розпорядник майна, керуючий санацією

Аннотация: Актуальность данной темы обусловлена необходимостью обнаружить методы и средства предупреждения кризиса на предприятии, установить, какую роль в санации и банкротстве предприятия играет государство но было ли бы выгодно ликвидировать все потенциально обанкротившиеся предприятия, а полученные средства перераспределить в интересах эффективных производств и способствовало ли бы это оздоровлению рынка.

Ключевые слова: санация, банкротство, мировое соглашение, ликвидация, реструктуризация, арбитражный управляющий, распорядитель имущества, управляющий санацией

Annotation: The urgency of the given theme is caused by necessity to find out methods and crisis warning facilities at the enterprise, to establish, what role in sanitation and bankruptcy of the enterprise is played by the state but whether it was favourable to liquidate all potentially failed enterprises, and the received means to redistribute in interests of effective manufactures and whether it promoted market improvement.

Keywords: sanitation, bankruptcy, the agreement of lawsuit, liquidation, re-structuring, the arbitration managing director, the manager of property operating sanitation

Вступ

Інститут банкрутства є важливим, невід'ємним, еволюційно сформованим атрибутом ринкової економіки. В умовах глибоких ринкових перетворень у національній економіці багато підприємств опинилося за межею платоспроможності. Велика кількість суб'єктів господарювання різних форм власності є збитковими. Банкрутство окремих підприємств набуло масового характеру. У світовій практиці господарювання та державного управління найбільш дієвим способом локалізації неплатоспроможності національних суб'єктів господарювання є застосування інституту банкрутства.

Виникнення і розвитку інституту банкрутства на Україні починається з моменту виникнення ринкових відносин. Становлення ринку викликало потребу усунути небажані наслідки неспроможності підприємств. На першому етапі втручання держави носило каральний характер, який в більшості своїй зводився до простої помсти. Поступово законодавство якісно змінювало свої установки, переносючи акценти на майнове забезпечення боргу і його реальне повернення.

Метою дослідження є виявлення методів попередження кризи на підприємстві в умовах державного регулювання процесу банкрутства і санації.

Постановка завдання

Розвиток інституту банкрутства став можливим після проголошення Україною незалежності. Перший закон «Про банкрутство» був прийнятий Верховною Радою України в 1992 році, але незабаром стало очевидним, що закон не виконує покладені на нього задачі, оскільки не виконує ряд основних функцій. У червні 1999 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», визначивши його дію з 1.01.2000 року.

Цей Закон зробив свого роду революцію в області санації і запобігання банкрутству підприємств. Він дає визначення банкрутства як визнаної господарським судом неможливості боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через виконання ліквідаційної процедури. Суб'єктом банкрутства вважається боржник, неможливість якого виконати свої грошові зобов'язання визнані господарським судом.

Одним із засобів подолання платіжної кризи і запобігання банкрутства підприємства є фінансова санація. Згідно з Законом України «Про банкрутство» 1992 року під санацією розуміють задоволення вимог кредиторів і виконання зобов'язань перед бюджетом та іншими державними цільовими фондами. Відповідно до такого підходу санація є лише інститутом переведення боргу.

На думку Бланка І.О., санація – заходи щодо фінансового оздоровлення підприємства, які реалізуються з допомогою сторонніх юридичних чи фізичних осіб і спрямованих на попередження оголошення підприємства-боржника банкрутом і його ліквідації.

Такі ж вчені, як Здравомислов Н., Бекенферде Б., Гелінг М. вважають, що санація – це система фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості та конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді.

Не менш важливим є визначення санації Терещенко О.О., який каже, що це заходи фінансово-економічного характеру, які відбивають фінансові відносини, що виникають у процесі мобілізації та використання внутрішніх і зовнішніх фінансових джерел оздоровлення підприємства.

Як бачимо, кожен вчений має своє визначення цього терміну, але у всіх їх є одне спільне: санація – заходи направлені на оздоровлення й допомогу підприємству.

На нашу думку, санація – це система заходів та методів направлених на відновлення нормальної діяльності підприємства та запобігання розвитку стадій банкрутства.

Мета фінансової санації — покриття поточних збитків та усунення причин їх виникнення, поновлення ліквідності та платоспроможності підприємства, скорочення всіх видів заборгованості, поліпшення структури оборотного капіталу та формування фінансових ресурсів, необхідних для проведення санаційних заходів виробничо-технічного характеру.

Розглянемо визначення вчених, щодо поняття «банкрутство».

На думку Бланка І.О., банкрутство – це встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити в установлені строки пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги, та виконати зобов'язання перед бюджетом.

Зовсім іншої думки Пластун О.Л., він вважає, що банкрутство – це підсумковий результат глибокої фінансової кризи, що унеможлиблює нормальну діяльність підприємства та робить його неплатоспроможним.

Банкрутство – це неспроможність підприємства фінансувати поточну операційну діяльність і погасити термінові зобов'язання, так вважають Шеремет А.Д. та Сайфулін Р.С.

Отже, банкрутство – це стадія, коли підприємство вже не може вже нічого вдіяти, коли всі спроби подолати кризу були марними і наступна стадія в яку ввійде підприємство, буде його ліквідація.

Негативна сутність банкрутства полягає у визнанні господарським судом неможливості боржника відновити платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури.

Як ми знаємо в українському законодавстві було прийнято два закони про банкрутств: перший у 1992 році, а другий, який враховував всі недоліки першого закону у 1999 році.

Ці два законодавчі акти мають такі основні відмінності:

- у новому законі обумовлена мінімальна сума вимог кредиторів, не вдоволена боржником;
- змінений термін, після закінчення якого кредитор має право звернутися до суду із заявою про порушення справи;
- змінений характер випадку, після якого кредитор має право звернутися із заявою (3 місяці з дня, встановленого для виконання зобов'язань, замість одного місяця після визначення претензійних вимог).

Не зважаючи на те, що закон «Про банкрутство» був удосконалений, все ж таки він має ряд недоліків.

По-перше, основними дійовими особами процедури банкрутства є сторони (кредитори і боржник) та арбітражний керуючий. Інші учасники справи про банкрутство залучаються епізодично, в випадках, вказаних у Законі.

По-друге, порушення провадження в справі про банкрутство відбувається за заявою або кредитора (кредиторів) або боржника. Поданню заяви передують певні умови, вказані в Законі, за наявності яких можна порушувати провадження в справі.

По-третє, склад та розмір вимог кредиторів починає визначатися та формуватися з моменту публікації в газеті відомостей про порушення провадження по справі. Для того щоб увійти до реєстру кредиторів, кредитору необхідно подати заяву до господарського суду про це. У випадку незвернення кредиторів у встановлений строк до господарського суду, вони втрачають право на сплату боргу в рамках процедури банкрутства.

Система банкрутства включає цілий ряд логічних причинно-наслідкових, організаційних і методичних засобів, забезпечуваних державними органами влади, вихідним пунктом системи є встановлення принципів і цілей, які повинні бути досягнуті в результаті функціонування її механізмів.

Основними цілями і принципами системи банкрутства є:

- встановлення єдиної стабільної і надійної для всіх суб'єктів господарювання системи комерційних взаємовідносин в ситуації банкрутства підприємств;
- надання боржникам, що виконують свої зобов'язання, можливості поновити свою діяльність;
- створення системи заходів для відродження бізнесу;
- створення механізму регулювання фінансових справ фірм боржників з метою їх оздоровлення без припинення бізнесу;
- створення комерційної і правової системи для заохочення роботи надійних партнерів і формування процедури вирішення фінансових спорів;
- зберігання перспективних підприємств, які мають фінансові ускладнення (в тих випадках, де це можливо і економічно доцільно);
- створення механізмів, які надійно захищають інтереси всіх учасників системи банкрутства у випадку ліквідації збанкрутілого підприємства.

Цей перелік принципів функціонування системи банкрутства спрямований на зберігання підприємств, які мають шанси на виживання і пристосування до потреб ринку.

Основний матеріал

Банкрутство зароджується в період фінансового здоров'я, якщо останнє не підкріплено постійною аналітичною роботою, спрямованою на виявлення й нейтралізацію прихованих негативних тенденцій. Своєчасне виявлення ранньої стадії наближення кризи є найважливішим завданням керівництва й фінансових служб підприємства.

Банкрутство є заходом фінансового оздоровлення економіки країни й галузі, у якій працює підприємство.

Отже, постає питання: «Як можна попередити кризу на підприємстві, яких заходів треба вживати і як це зробити заздалегідь?»

Звісно ми можемо скористатися Z-коефіцієнтом Альтмана або коефіцієнтом Таффлера також можна навчитись правильно, аналітично читати баланс, але чи допоможе це все?

На нашу думку, для того щоб попередити кризу необхідно заздалегідь, ще коли підприємство знаходиться у фазі свого розквіту піклуватись про його стан і мати на увазі, що криза зароджується саме у час фінансового здоров'я підприємства.

Якими ж можуть бути заходи раннього попередження кризи?

Звісно це може бути правильний, ефективний менеджмент, тобто правильне розподілення фінансових ресурсів, кадрів, також це повинно бути своєчасне подання фінансової звітності і детальний її аналіз, також підприємство повинно оновлювати своє обладнання, що б встигати за конкуренцією, адже дуже часто саме це відіграє одну з важливих причин розвитку кризи – підприємство просто не встигає за конкурентами, виробництво їхньої продукції падає, а з ним знижуються і рівні продаж.

Слід зазначити, що частка збиткових підприємств в Україні з 1999 по 2010 роки має характер зниження. У 1999 році ця частка мала 45 %, а в 2010 вже 35 %. Це свідчить про дуже високу кількість підприємств України, які є збитковими серед загальної кількості підприємств України.

Незважаючи на те, що прогнози свідчать про передбачуване зниження частки збиткових підприємств до рівня 30 %, проте темпи зниження дуже низькі 1–1,5 % щорічно. Державний комітет статистики України наводить такі дані, що зі 100 підприємств, які зареєструвалися, без проблемно працюють тільки близько 20, інші в період до 5 – 7 років ліквідовуються. Але в умовах невизначеності економічної ситуації та недосконалої законодавчої бази щодо антикризового управління будь-яке підприємство, навіть велике, може опинитись у стані банкрутства. Насамперед це пов'язано з тим, що окремо взяте підприємство не є ізольованим від економіки. Воно співпрацює з іншими суб'єктами підприємницької діяльності, державою, споживачами, що, своєю чергою, впливають на стан підприємства.

До головних причин, які є причиною того, що все ж таки з'являються фінансово-неспроможні підприємства є такі:

- кризові явища в економіці країни;
- інфляція,
- загальне падіння обсягів виробництва;
- недоліки в приватизації;
- зростання масштабів «тіньової» економіки;
- недосконалість законодавства у галузі господарського права і податкової політики та неефективний фінансовий менеджмент
- затримку в здійсненні реальних економічних реформ;
- прагнення кримінальних елементів використовувати цей інститут для прикриття кримінально караних вчинків, коли факт заподіяння матеріальної шкоди в результаті господарських операцій заперечувати неможливо.

Банкрутство на підприємстві – це ще не той стан, коли підприємство перестає існувати. Тому доцільно здійснювати санацію на підприємстві, щоб запобігти ліквідації.

Проблематика санації, реструктуризації та банкрутства підприємств в Україні вже тривалий час перебуває в центрі уваги різного роду державних установ і відомств, хоча ефективність їх діяльності є надзвичайно низькою, їх функції в основному зводяться до створення організаційного та методичного забезпечення процесів санації та реструктуризації підприємств.

Використання певного методу державної підтримки санації та реструктуризації залежить від конкретних характеристик підприємства, його народногосподарського та регіонального значення. У цілому найбільш економічно раціональними вважають надання державних

гарантій та різні форми підтримки фіскального характеру, зокрема, для стимулювання лізингу та активізації участі в санації найбільших кредиторів підприємств, що перебувають у кризі, а також державну допомогу у вигляді сприятливої амортизаційної політики.

Підтримка державою підприємств орієнтується передовсім на підприємства, які здатні її використати з максимальною віддачею та забезпечити збільшення виробництва продукції, що позитивно вплине на дохідну частину бюджету.

Одним з головних питань стосовно банкрутства є те, чи вигідно воно для держави, чи варто підтримувати підприємства і допомагати їм вийти з кризового стану?

З однієї сторони підтримка підприємств може обернутись для держави тим, що ринок економіки буде переповнений підприємствами і це може привести до свавілля з боку їх власників. Але, що буде, якщо держава відмовиться допомагати підприємству, якщо вона не буде зацікавлена у його продукції і буде сприяти ліквідації цього боржника? Звісно з однієї сторони це сприятиме «очищенню ринка» від підприємств, які вже не приносять ніякої користі, або все одно не встигають за розвитком підприємств-конкурентів. З іншої ж сторони, ліквідація проблемних підприємств може призвести до того, що у даному секторі ринку буде розвиватись монополізм, а отже ціни на товари будуть дуже великі, до того ж, у разі ліквідації, держава втрачає платників податків і ризикує залишитись без поповнення державної казни.

З усього вище сказаного можна зробити висновок, що держава повинна дуже ретельно відбирати підприємства для своєї підтримки, на це може навіть бути створений окремий державний орган, який буде займатися лише відбором підприємств, які зможуть у майбутньому принести достатній дохід державі і підвищувати рівень економіки. Звісно, для цього повинні бути створені дуже чіткі умови відбору боржника, якому буде надана допомога.

Досить важливим є те, що в нашій країні дуже недосконале і суперечливе законодавство стосовно банкрутства.

Розглянемо розбіжності, які існують у законодавстві.

У Конституції України задекларовано, що підприємства всіх форм власності є рівними. Чому тоді державні підприємства користуються такою пільговою умовою, як «банкрутні канікули»?

Постає також і інше питання: «Хто буде порушувати справу про банкрутство проти державного підприємства?»

Також проблемою є те, що закон вимагає від кредиторів постійно здійснювати моніторинг стану своїх контрагентів-боржників. Це є дуже проблематичним, адже на сьогоднішній день навіть офіційна статистична література не є загальнодоступною, а інші, альтернативні, джерела інформації тільки починають розвиватися. І таких вищенаведених недоліків в нашому законодавстві дуже багато.

Що ж робити що нейтралізувати або хоч якось зробити менш впливовішими недоліки законодавства?

По-перше, треба скоротити термін процедури розпорядження майном боржника, тобто він має бути менше ніж пів року.

По-друге, треба зменшити строк порядку визначення фінансово-економічного становища боржника та висунення пропозицій з боку арбітражного керуючого про можливий варіант врегулювання проблеми заборгованості неплатоспроможного боржника до 1 місяця.

По-третє, треба передбачити більш жорстку адміністративну та кримінальну відповідальність, особливо за навмисне створення фінансової неспроможності підприємства, а також спеціальне оголошення суб'єктом підприємницької діяльності себе боржником або якщо це зробить якась службова особа суб'єкта господарської діяльності.

По-четверте, дуже важливо скоротити сам термін проведення справи про банкрутство, адже 215 днів це забагато (наприклад, скоротити термін процедури розпорядження майном боржника).

По-п'яте, треба вдосконалити термінологію чинного законодавства, терміни повинні бути більш чіткими, конкретними і не суперечити одне одному або не носити однаковий характер.

Недосконалість законодавства, що регламентує економічні відносини призвела до численних зловживань з боку господарюючих суб'єктів. Найбільш розповсюдженим правопорушенням в цій сфері є фіктивне банкрутство підприємств. Здійснюється воно, як правило, з метою зміни власника або ухиленню від боргових зобов'язань.

Наявність серйозних суперечностей у законодавстві України, що регулює господарські відносини є однією з найважливіших проблем, оскільки регулююча роль держави у цій сфері або не відіграється, або замінюється діяльністю державних органів чи інших осіб, які відстоюють вузькі відомчі інтереси, а не загальносуспільні пріоритети державної політики щодо розвитку підприємництва. Такий стан речей безпосередньо пов'язаний з неефективністю і неякісністю законодавства, що регулює підприємництво загалом, та законодавства у сфері банкрутства підприємств зокрема.

Чинне законодавство з питань банкрутства і, зокрема, Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не виконує повною мірою своєї економічної функції, а передбачена ним процедура санації не стала ефективним механізмом відновлення платоспроможності підприємств та задоволення вимог кредиторів. Подальше зволікання з реформуванням системи банкрутства як інструменту перерозподілу власності, штучного доведення підприємств до неплатоспроможності в майбутньому може призвести до негативних наслідків.

В Україні встановлено порядок, згідно з яким кошти на фінансування підприємств недержавної форми власності можуть виділятися із відповідних бюджетів лише на умовах кредиту з виплатою відсотків на рівні облікової ставки НБУ із застосуванням коефіцієнта 1,2 або за умови передачі у державну власність еквівалентної одержаним коштам частки (паю, акцій) у статутному фонді одержувача коштів.

В Україні відчувається значний дефіцит ґрунтовних досліджень інституту банкрутства в системі державного регулювання ринкової економіки. Аналізуючи формування державного управління неплатоспроможністю підприємств, можна дійти висновку, що в макроекономічному розумінні інститут банкрутства відіграє роль «санітара», який «очищує» ринкове середовище та сприяє його «одужанню». Кожне підприємство, опинившись у скрутному фінансовому становищі, не маючи можливості вчасно розрахуватися за своїми зобов'язаннями, тим самим знижує ефективність економічної діяльності своїх ділових контрагентів. Тому можна вважати, що з економіко-управлінського погляду інститут банкрутства сприяє збалансуванню ринкової економіки.

Податковим законодавством та законодавством про банкрутство передбачено ряд запобіжних заходів, спрямованих на захист платоспроможності бюджетних боржників, а саме: податкова порука, мирова угода, розстрочення та відстрочення податкових зобов'язань платника податків, списання податкового боргу, досудова санація і власне санація тощо.

На сьогодні податкові органи вимушені одночасно захищати як державні інтереси, так і інтереси суб'єктів господарювання, оскільки лише їх діяльність приведе економіку держави до поступового відродження і подальшого розвитку.

Суперечність полягає в тому, що податкові органи, незважаючи на специфіку своєї роботи, мають на меті як стратегічний крок — збереження суб'єкта підприємницької діяльності, який у подальшому забезпечуватиме наповнення державної казни, так і тактичний — ліквідацію суб'єкта підприємництва, забезпечуючи тим самим часткове зменшення загальної суми податкового боргу платників податків перед бюджетами усіх рівнів України.

Висновок

Застосування механізму банкрутства шляхом санації, реструктуризації або ліквідації підприємств-боржників сприятиме прискоренню відновлення виробництва, більшій продуктивності економічного потенціалу країни.

Заходи по усуненню банкрутства підприємства пов'язані з ефективним управлінням його фінансами і виробництвом, правильним визначенням стратегічних цілей і тактики їх реалізації

Для того, щоб забезпечити сталий розвиток України держава повинна контролювати процес розповсюдження банкрутства та вдосконалити політику управління і запобігання банкрутству.

Література

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 30.06.1999 р. №784-XIV.
2. Конституція України: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2006 р.]. – К.: Мін-во юстиції України, 2006. – 124 с.
3. Череп А.В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання: Підручник. – К.: Кондор, 2006. – 380 с.
4. Чупіс А.В., Багацька К.В., Катан Л.І. Фінансова санація підприємств. – Суми: Видавництво «Довкілля», 2006. – 326 с.
5. Єлецьких С.Я., Тельнова Г.В. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 176с.
6. Онисько С.М. Фінансова санація і банкрутство підприємств: 2-ге вид., виправлене і доповнене. – Підручник. – «Магнолія 2006», 2009. – 286с.
7. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посіб./ Київський національний економічний ун-т. - К.: КНЕУ, 2000. - 412с.
8. Карпунь І. Н. Антикризисні заходи на підприємстві: управління, стратегія, цілі та завдання [Монографія] І. Н. Карпунь / – Львів : “Магнолія-2006”, 2008. – 440 с.
9. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента. Серия «Библиотека финансового менеджера»; Вып. 3 /Бланк И.А. - К.: Ника-Центр. - 1999. – 512 с.
10. Пластун О.Л. Визначення сутності поняття «банкрутство» в сучасній науковій літературі /Пластун О.Л.// Вісник ЖДТУ. – 2005. - № 2. – 261 с.
11. Шеремет А.Д. Финансы предприятий: ученик/ Шеремет А.Д., Сайфулін Р.С. – М.: ИНФРА-М. – 1999. – 343с.
12. Офіційний сайт Державного комітету статистики. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕССА БАНКРОТСТВА И САНАЦИИ НА ПРЕДПРИЯТИИ

STATE REGULATION OF PROCESS OF BANKRUPTCY AND SANITATION AT THE ENTERPRISE